

DEN FLAMLÄNSKA RÖRELSEN

Av fil. kand. CARL-HENRIK HÖJER, Uppsala

DEN belgiska revolutionen av 1830 var bl. a. en protest mot den holländske monarkens, Wilhelm I, gynnande inom de belgiska provinserna av det holländska språket på franskans bekostnad. Det belgiska censitära borgerskapet, vilket tagit ledningen i resningen, var genomsyrat av fransk kultur och franska ideal; detta gäller såväl katoliker som liberaler. Då den nya staten organiserades, togos inga hänsyn till de lägre klassernas önskemål; den flamländska folkhälftens övre skikt talade f. ö. sedan flera århundraden franska; de som behärskade flamländska använde sig ej därav i umgänget med likar. Konstitutionen av 1831 medger visserligen principiellt nationalspråkens fakultativa begagnande, men lagarna promulgerades och publicerades endast på franska, som därigenom blev officiellt språk.

Flamländskans undanskjutande berodde emellertid ej endast på omedelbara historiska och sociala förhållanden. Den hade genom de övre skiktens — av den internationella handelns stigande betydelse samt den franska kulturens europeiska landvinningar motiverade — övergång till franskan från en blomstringstid under medeltiden nedsjunkit till en samling sins emellan ganska olika dialekter. Symptomatiskt är, att en belgisk kungl. förordning av 1864 fastslog, att det holländska stavningssättet skulle vara normerande för de flamländska dialekterna.

Under inflytande av den romantiska historieuppfattningen och det begynnande 1800-talets nationalistiska rörelser uppstod dock snart en flamländsk reaktion. Denna rörelse, som från omkring 1840 började utbreda sig, var i huvudsak kulturellt inriktad. Med det holländska exemplet för ögonen framhöllo dess förkämpar, att även ett föga utbreddt språk både tillåter ett folk att stå i främsta ledet av civiliserade stater och ger folksjälen ett fulltonigt uttrycksmedel. Den i de breda lagren oerhört uppburne romanförfattaren H. Conscience (född 1812) och centrallyriken G. Gezell

(född 1830) visade slutgiltigt flamländskans uttrycks- och nyansrikedom. Under 1800-talets senare årtionden uppväxte i Flandern en ungdom, som var passionerat övertygad om modersmålets skönhet och dess egenskap att ensamt kunna ge ett fullödigt uttryck åt individens och folkets andliga liv.

Samtidigt med att denna i en så att säga språklig mystik («De taal is de ganse volk») utmynnande rörelse nådde sin mognad, aktualiserades andra problem, som gävo de flamländska språkivrarna på en gång starkare fäste i verkligheten och de breda lagrens stöd.

Industrialismens segermarsch i Belgien hade lett till en fruktansvärd skärpning av de sociala motsättningarna och de socialistiska teoriernas snabba utbredning (från 1870-talet). Ett enhetligt socialistiskt parti — Parti ouvrier belge — grundat 1885 gjorde på några få år stora erövringar i det starkt industrialiserade Walloniet. Kring 1890 började kampen om den till sitt flertal jordbrukande flamländska befolkningen. Det tidigare snarast konservativa katolska partiet startade 1891 en social rörelse, som dels genom politisk propaganda, dels genom Kooperation, sjukkassor och fackföreningar konkurrerade med socialisterna. Såväl katoliker som deras motståndare angrepo våldsamt kapitalismen och arbetsgivarna. Genom att överklassen i Flandern som nämnt var fransktalande kom den sociala kampen att framstå som en strid mellan en flamländsk underklass och en franskspråkig överklass, en omständighet, som hänsynslöst utnyttjades: franskspråkig blev lätt en synonym för utsugare, flamsktalande för folkvän. Språkfrågan förankrades i det politiska.

Icke nog härmed. I striden om den flamländska befolkningen ställde sig naturligtvis prästerskapet på den »kristna demokratiens» sida. Dessutom, den belgiska socialismens förgrundsfigurer voro i regel fransktalande och hade, som belgiska radikaler i allmänhet, intima förbindelser med de franska meningsfränderna. Tredje republikens Frankrike, som identifierades med radikalism, socialism, födelsebegränsning, antiklerikalism, »den gudlösa skolan» o. s. v., var djävulen själv för en övertygad katolik. Särskilt det lägre prästerskapet satte in hela sin enorma auktoritet på att skydda det flamländska folket mot all besmittelse och främst mot språket, »som leder det parisiska kloakvattnet till Flandern». Språkfrågan drogs in i den religiösa kampen.

Redan under inflytande av den kulturella flamländska propa-

gandan hade en reformepok inletts på 1870-talet. 1873 ändrades den lag, som tidigare i straffrättsliga mål gjort franskan till enda språk, även om den anklagade ej förstod det. Från 1878 ägde administrationen att — om ej annat begärdes av de intresserade — korrespondera med befolkningen i den flamländska delen av landet¹ på flamländska. 1898 kom det officiella erkännandet av detta språks likställighet med franskan: lagar promulgeras och publiceras på bägge nationalspråken. I två omgångar ökades före världskriget flamländskans plats inom den högre skolundervisningen i Flandern: kännedom om bägge nationalspråken blev regel.

Under åren närmast före 1914 fingo den flamländska rörelsens olika grenar ett uttryck främst i ett för dem alla gemensamt krav: ett flamländskt universitet. (Det berömda universitetet i Gand var franskspråkigt.) Av ovan antydda skäl strävade alla mot ett mål: att ge det flamländska folket en ny, flamskspråkig elit med en med den tidigare, fransktalande klassens likvärdig utbildning. Frågan skar genom de politiska partierna. På propagandamötena uppträdde representanter för dem alla i broderlig förening för att begära ett flamländskt universitet, och genom ett av en katolik, en liberal och en socialist framställt lagförslag togs frågan 1914 upp i parlamentet. Man räknade allmänt med att den måste lösas under sessionen 1914—15.

Fram till världskriget, kan man säga, yrkade den flamländska rörelsens målsmän på reformer inom ett till sin politiska struktur oförändrat Belgien. Flamländarna krävde samma rättigheter och möjligheter som vallonerna: att inom Belgien få och kunna använda sitt modersmål.

Den tyska kränkningen av den belgiska neutraliteten 1914 sköt naturligtvis alla inrepolitiska tvistefrågor i bakgrunden. Alla belgare samlades i patriotisk hänförelse kring konungen i kampen mot inkräktaren. Detta torde ha varit en obehaglig överraskning för tyskarna, som räknat med att språkfrågan skulle i viss mån förlama Belgiens motståndskraft. Men i och med att de voro installerade i landet, sökte de utnyttja den latent motståndningen genom gynnande av flamländarna på vallonernas bekostnad och genom pangermanistisk propaganda. Deras s. k. Flamenpolitiek ledde 1916 till förverkligande av en flamländsk dröm: de inrättade

¹ Öst- och Västflandern, Antwerpen, Limburg och arrondissementet Louvain, för enkelhetens skull i denna uppsats tillsammans kallade Flandern.

ett flamländskt universitet i Gand — f. ö. omedelbart desavouerat av dem, som tidigare kämpat därför. Allt efter som kriget drog ut på tiden, sjönk emellertid motståndskraften hos vissa flamländare. En liten klick fanatiker och maktlystna började drömma om att med tysk hjälp lösgöra sig från vallonerna och Belgien. De s. k. aktivisterna bildade under en doktor Borms ledning kring årsskiftet 1916—17 det s. k. Raad van Vlaanderen, av tyska regeringen erkänt som officiellt organ för den flamländska befolkningen. I samråd med aktivisterna genomförde tyska regeringen den administrativa separationen mellan Flandern och Walloniet den 21 mars 1917; ett år senare proklamerades Flanderns självständighet. De olika tyska reformerna stannade i huvudsak på papperet, då den överväldigande majoriteten av flamländare tog avstånd från Borms och hans anhang. Då det på hösten 1918 blev klart, att ententen skulle vinna kriget, räddade sig flertalet av de ledande aktivisterna över till Holland och Tyskland...

Samtidigt med aktivismens blomstringstid i det ockuperade landet fanns även vid fronten en anti-belgisk rörelse. Efter flera års krig var den moraliska motståndskraften inom ententens arméer starkt anfränt. Av speciella orsaker kom på den belgiska fronten språkfrågan att spela in: armén vid Yser bestod till c:a $\frac{3}{4}$ av flamländare, medan officerskåren nästan genomgående var franskspråkig. Detta ledde till ständig friktion, flamländarna ansågo sig trakasserade, illa behandlade o. s. v., vissa myteristiska företeelser uppstodo, vilka snabbt nedslogos. Men »frontismen» levde på sina håll kvar i form av ett jäsande missnöje med den belgiska regimen.

I och med vapenstilleståndet likviderades till synes fullständigt aktivismens och frontismens separatistiska tendenser. Alla för dylika sympatier misstänkta angåvos och bestraffades. Befolkningens hämndlystnad mot tyskarna gick ut över de flamländska förrädarna. Man synes numer allmänt vara ense om att domstolarna i en del fall läto den fosterländska indignationen ta överhand över kravet på bindande bevisning.

Men om den belgiska överheten naturligtvis med den största stränghet kuvade krigstidens landsförrädiska tendenser, uttryckte den å andra sidan sin fasta vilja att ge språkfrågan en rättvis lösning. Och trontalet av den 22 november 1918 utlovade ett flamländskt universitet i Gand.

Ögonblicket var emellertid föga gunstigt för utfästelsens omedelbara infriande. Landets återuppbyggande sköt alla andra problem i bakgrunden. Allmänna opinionen var i ögonblickets segerrus och under utkrävandet av hämnden över förrädarna föga intresserad av universitetsfrågan. På många håll drömde man om att i kriget fötts en *belgisk* nation. Ett icke obetydligt antal francofiler hoppades, att de nu fått ett enastående tillfälle att likvidera hela den flamländska rörelsen, som otvivelaktigt diskrediterats av en liten minoritets förlöpningar. Universitetsfrågan skrinlades.

Men ej för lång tid. Redan 1919 uppstod en våldsam reaktion i Flandern. Skulle regeringen och Bryssel ånyo förolämpa det flamländska folket, skulle de rimligaste reformkrav ånyo saboteras, skulle konungens ord i trontalet brytas?

På hösten samma år formulerades ett flamländskt »minimiprogram», som omedelbart accepterades av framträdande politiker och sedan legat till grund för flertalet av efterkrigstidens reformer.

Minimiprogrammet kräver

1) att administrationen samt rätts- och undervisningsväsendet i Flandern »flamandiseras»;

2) att armén delas i flamländska och vallonska enheter, som utbildas och kommenderas på resp. modersmål;

3) att inom centraladministrationen alla frågor, som leda sitt ursprung till Flandern, handläggas uteslutande på flamländska.

Det viktigaste draget i detta program är grundprincipen. Man kräver språkfrågans lösande på, ej språklig men så att säga territoriell basis: man utgår från att inom ett visst område endast ett språk talas. Denna »regionalistiska» princip bygger visserligen ytterst på den ända sedan 500-talet i det närmaste orörliga gräns, som från den fransk-belgiska gränsen vid Engelska kanalen över Waterloo till norr om Liège delar det nuvarande belgiska territoriet i en nordlig del med flamländskt och en sydlig med franskt språk¹, men tar ingen hänsyn till ett senare historiskt faktum, nämligen franskans utbredning i vissa delar av Flandern, främst de stora städerna. Regionalismen förnekar de språkliga minoriteternas existensrätt; den är m. a. o. klart nationalistiskt inställd. Den flamländska rörelsens försök att väcka det flamländska folket till medvetande är krönt med framgång.

¹ I denna framställning förbigås helt specialproblemet Bryssel, som i lagstiftningen bildar en tredje, i det stora hela tvåspråkig region.

Utvecklingen efter kriget kan beskrivas i de två antydda momenten: minimiprogrammets gradvisa förverkligande och utdragandet av dess konsekvenser.

Från början av 1920-talet blossade striden upp på allvar. Flamländarna krävde universitetets i Gand flamandiserande. Motståndarna erkände villigt deras rätt till ett eget akademiskt lärosäte men fordrade bibehållande av det franska universitetet. Efter segslitna förhandlingar nådde man 1923 fram till en kompromiss: vid universitetet i Gand organiserades en flamländsk och en fransk linje, vardera obligatoriskt med en tredjedel av undervisningen på det andra språket. Parlamentets beslut mottogs som flertalet språklagar: den francophila opinionen klagade över franskans förjagande ur Flandern; den flamländska ansåg sig lurad, trontalets löfte hade brutits, de franskspråkige (eller »det officiella Belgien» eller »Bryssel») hade åter gjort en motvillig, snålt tillmätt gest i förhoppning att söva det flamländska folket. Bitterheten var å ömse sidor stor.

De finansiella svårigheterna i mitten på 20-talet sköt språkfrågan åt sidan, men ungefär 1927 begynte en ny flamländsk kampanj, som lett till en ny lagstiftning på en serie områden.

Början gjordes inom armén, där kravet på officerarnas behärskande av bägge språken och rekryternas utbildning på modersmålet genomförts och den regionalistiska principen börjat tillämpas på allt större enheter.

Inom undervisningsväsendet ha flamländarna sett sina önskemåls nästan fullständiga förverkligande. Folkskolorna äro i Flandern flamskspråkiga; enda undantaget är, att kommuner, där minst 25 fäder till barn i samma klass kräva, att barnen undervisas på modersmålet, äro skyldiga villfara denna begäran. På det högre skolstadiet studeras endast på flamländska; inlärande av ett annat språk — sålunda ej nödvändigt det andra nationalspråket — är obligatoriskt. Flamländarna ha slutligen erhållit ett eget universitet; i Gand få endast kurser i fransk litteratur givas på franska.

Den statliga, provinsiella och kommunala förvaltningen är skyldig att i Flandern använda endast flamländska såväl i förbindelse med allmänheten som sins emellan; i kommuner där minst 30 % av befolkningen talar franska, skola meddelanden till allmänheten avfattas på bägge språken.

Även rättsväsendet är organiserat efter motsvarande principer. Genom Flandern handläggas i första instans alla mål på flam-

ländska; under vissa omständigheter kunna parterna resp. den anklagade begära att få använda franska: målet avgöras då av franskspråkig domstol. I högre och högsta instans behandlas målen på det språk, vari det omstridda domslutet avfattats; appell-domstolar och kassationsdomstolar äro härför delade i franska och flamländska kamrar.

Denna översikt visar, hur i varje fall minimiprogrammets två första punkter realiserats. Rörande den tredje föreliggande projekt av växlande innebörd, gående ända till departementens dubblering. Frågan har ännu ej funnit en lösning. Centraladministrationens ev. klyvande kan knappast genomföras utan att det federativa problemet granskas i sin helhet.

Den lagstiftning, för vilken här redogjorts, har voterats med stora svårigheter och efter ett oändligt kompromissande. Att flamländarna fått igenom så många av sina krav förklaras främst av en allmän önskan att bli kvitt ett besvärligt problem och uppnå avspänning. I regel ha lagarna också antagits av stora majoriteter inom varje parti, tveksammast av liberalerna, som slagit sig till riddare för de språkliga minoriteterna i Flandern.

Men man har ej nått fram till den eftersträfvade avspänningen. En ung generation flamländska kämpar har vuxit upp, för vilka minimiprogrammet icke är tillräckligt; det flamländska folket har tydligen irriterats av det övriga landets motsträvighet och det ofta förekommande sabotaget av språklagarna; det har även tagit starka intryck av efterkrigstidens nationalistiska doktriner; slutligen — och måhända viktigast — har språkfrågan dragits in i valkampanjernas demagogiska auktioner: uppkomsten av ett flamländskt nationalistiskt parti har lett till att de äldre partierna för att behålla sina väljare tagit upp tävlan med extremisterna. Frågan gäller nu ett federativt Belgien?

Det katolska partiets flamländska flygels (K. V. V.) ställning till detta problem är ännu oklar. Medan en äldre generation ledare förklara sig tillfredsställda med minimiprogrammets förverkligande och blott önska en större förståelse för den flamländska rörelsen bland de franskspråkiga belgarna, kräver en yngre allt mer öppet, att den »flamländska folkgemenskapen» skall få en statsrättsligt erkänd ställning inom Belgien. Uttrycken federalism (eller »den belgiska statens dualism») användas allt flitigare; deras innebörd skiftar dock med talarens personlighet.

Men långt innan det katolska partiet drivit mot federalismen,

hade frågan uppstått. Redan 1919 bildades det s. k. Frontpartij, vilket schematiskt kan identifieras med »flamländska nationalisterna» och Vlaamsch Nationaal Verbond (V. N. N.). Det deltagar vid parlamentsvalen och innehar f. n. 16 mandat (av 202) i kammaren. Nationalisterna utgjordes från början av aktivister och frontister närmastående personer, till vilka senare anslutit sig fanatiker — särskilt flamländska katoliker — som funnit andra partiers flamländska hänförelse för ljum. Rörelsen är svår att karakterisera, då den saknar ett enhetligt program i språkfrågan och än mer i politiska och sociala problem. Det för nationalisterna gemensamma förefaller vara deras mentalitet: de äro fyllda av hat och avsky mot allt franskt och belgiskt; överallt ana de belgiska övergrepp, förolämpningar, hån, orättvisor, oginhet, kort sagt de lida av mindervärdighetskomplex och förföljelsemani.

Vad den mer positiva sidan angår, anse nationalisterna, att det flamländska problemet är det viktigaste av allt. I Belgien finnes ingen plats för den flamländska folkgemenskapens harmoniska och fullständiga utveckling; alltså: ner med Belgien (Weg mit België). Vad kan komma i stället? De moderata kräva en federativ stat med konung och — de moderataste — vissa departement gemensamma för Flandern och Walloniet samt intimt samarbete med Holland. Den nuvarande ledaren, S. Declercq, uttalar sig förbehållslöst för Belgiens likvidering och Flanderns förening med Holland. Under de senaste åren växer sig bland nationalisterna allt starkare en tendens till antidemokratism, antiparlamentarism och korporatism. Till denna utveckling ha utom hatet och misstron till allt, som karakteriserar den belgiska staten, bidragit dels utländska förebilder, dels ett högst intressant fenomen: det flamländska folket i gemen är ej utan vidare anhängare av den rena regionalismen; det inser betydelsen av kunskaper i franska och hjälper till i sabotaget av språklagarna, varöver nationalisterna ständigt klaga. Folket skulle alltså nu tvingas att inse sitt eget bästa!

Den flamländska nationalismen, som syftar mot Belgiens sprängning, är en logisk slutpunkt i de flamländskas strävanden. F. n. synas nationalisterna ha vind i seglen, och det förefaller troligt, att deras inflytande kommer att ytterligare växa.

De ha emellertid ej sagt det sista ordet i denna fråga. Det genom en utbrytning ur det nationalistiska partiet 1931 bildade Verdinaso (Verbond Dietscher Nationaal Solidaristen) betecknar på en gång

en vidareutveckling och en reaktion. Dess ledare, van Severen, drömmer ej blott om en förening mellan Holland och Flandern utan om ett Stor-Nederländerna (Dietsche Rijk) med Flandern och Holland som kärnland, till vilka skola ansluta sig de frisiska provinserna, Walloniet och Luxemburg. Denna statsbildning, som historiskt går tillbaka på Burgunderhertigarnas skapelse, motiveras även ekonomiskt: den utgör ett självförsörjande helt. Stats-totalism, Führerprincipens konsekventa genomförande och statlig korporatism äro huvudpunkter i programmet. Vad själva språkfrågan angår, vill Verdinaso ej med våld utrota franskan i Flandern: flamländare (och holländare) skola visa så mycken duglighet och förträfflighet, att den franska minoriteten självmant överger modersmålet. Det sistnämnda är ett utslag av det nya, Verdinaso representerar i den flamländska rörelsen: nationell självkänsla, självförtroende och stolthet.

Verdinaso deltar ej i dagspolitiken, men dess inflytande, speciellt på den intellektuella ungdomen, förefaller vara i stigande.

Om nationalisternas och Verdinasos tankar om ett Stor-Nederländerna, sinsemellan högst olika genom de förras rent flamländskt-holländska inställning och francophobi och det senares utveckling utöver den på rent språklig bas grundade staten, torde få hänvisas till dagdrömmerierna — ej minst genom holländarnas absoluta likgiltighet — så bidra de dock till att ytterligare betona skillnaden mellan Belgiens tvenne folk, exaltera den flamländska nationalkänslan och undergräva Belgiens prestige.

Till frågans fullständiga belysande torde det vara lämpligt att även kasta en blick på det socialistiska partiets ställning — det är det mäktigaste i Belgien. Medan katolikerna resolut delat sig i en flamländsk och en vallonsk grupp, är det socialistiska partiet, såväl i politiska som ekonomiska organisationer enhetligt. Ehuru det naturligtvis finnes en flamländsk och en vallonsk flygel är det här andra problem, som spela huvudrollen; för att förverkliga sina krav måste proletariatet alltid uppträda enat. Partiets officiella program i språkfrågan av 1929 är mot en radikal klyvning av Belgien, som är en nationell (ekonomiskt betingad) och internationell nödvändighet; språkfrågan måste lösas med hänsyn härtill och till minoriteternas rätt, vilket kan ske på följande sätt. För alla statliga organ (undervisning, rättsväsende, administration, armé o. s. v.) bör principiellt regionalismen genomföras, men i provinser, där den språkliga minoriteten utgör minst 20 % av be-

folknigen, bör administrationen vara tvåspråkig. De centrala myndigheterna dubblas, men endast i den mån det är förenligt med förvaltningens enhet. Den provinsiella och kommunala administrationens språk bestäms av de röstberättigade; där den språkliga minoriteten uppgår till 20 % av befolkningen, är tvåspråkighet obligatorisk. Armén rekryteras provinsieellt, och soldaterna utbildas på resp. provinserns språk; rekryter tillhörande en språklig minoritet kunna tilldelas en annan provins' kontingent. De högre militära läroanstalterna dubblas. — Domstolarna i första instans äro i Flandern och Walloniet principiellt enspråkiga, men till dem äro knutna officiella översättare till den i språket okunniges tjänst. Appelldomstolarna dubblas. Till den franskspråkiga kassationsdomstolen knyts översättare.

I praktiken ha socialisterna i regel kunnat uppträda eniga med en kompromisslösning. Deras program vittnar om strävan till en nationell lösning, som även förenar en långtgående förståelse för de flamländska kraven med hänsynstagande till minoriteterna. Detta sista drag torde icke falla alla på läppen och gör programmets allmänna accepterande mycket problematiskt.

Det nuvarande läget kan sammanfattas på följande sätt. I ett land med c:a 8 miljoner invånare leva två folk, som blivit varandra allt mer främmande; en huvudsakligen efter kriget genomförd lagstiftning tillåter dem att leva i relativt oberoende av varandra. De något talrikare flamländarna utgöra ännu i viss utsträckning en jordbrukande befolkning; de besjålas av en historiskt, språkligt, socialt och religiöst betingad nationalism; inom breda lager befinna sig korporativa och auktoritära tankegångar i tillväxt. Vallonerna äro till sitt flertal industriarbetare, som i stor utsträckning äga demokratiska, socialistiska och antiklerikala ideal. Flamländarna ha ett livligt minne av »franskt» förtryck; vallonerna börja frukta att i sin tur bli förtryckta. Vad håller dessa folk samman? För det första: ekonomiska förhållanden — intetdera kan existera ensamt. För det andra: en gemensam historia med allt vad detta innebär av ovägbart. För det tredje: Belgien är en europeisk nödvändighet. För det fjärde: gemensamma statliga institutioner — främst konung och parlament.

Parlamentet har måhända ej så stor sammanbindande kraft; dels organiseras partigrupperna ofta efter språkliga linjer; dels leda vissa, bägge landsdelarna angående frågor — som amnestin

åt landsförrädarna 1929 och 1937 — till våldsamma sammanstötningar mellan å ena sidan flamländare, å den andra Brysselbor och valloner; dels är parlamentets anseende i snabbt sjunkande. Dock utgör i regel det socialistiska partiet en enande länk mellan de två folken.

Däremot har dynastins inflytande i Belgien i motsats till förhållandet i andra länder oavbrutet vuxit under det sista seklet. Albert I ägde och Leopold III äger en enastående prestige hos bägge folken, till vilken utom deras och deras drottningars personliga egenskaper bidragit det misstroende, många belgare hysa till parlamentet. I språkfrågan ha konungarna städse visat den finaste takt och den största förståelse för den flamländska rörelsen, under ständigt inskräpande av nödvändigheten av nationell samling, av de bägge folkens förtroendefulla samarbete i ett land, som kallats Europas slagfält. Leopold III förefaller också ha lyckats samla alla belgare kring den nya utrikespolitik, han inaugurerade den 14 oktober 1936 och vilken, om än kanske främst ett hänsynstagande till ett specifikt flamländskt önskemål — bort från beroendet av Frankrike — även tager hänsyn till den fransktalande befolkningens bästa. Känslomässigt sett torde dynastin vara det starkaste av de band, som förena flamländare och valloner.

Att söka skåda in i framtiden är vanskligt, allra helst under nuvarande utrikespolitiska konjunktur. Det är ej uteslutet, att vid ett upprepanande av 1914 inkräktaren skulle finna ett enat folk; dock må påpekas att nationalisternas ledare detta år förklarat sig föredra ett starkt Tyskland framför ett starkt Belgien, Hitler framför van Zeeland... Får Belgien leva i fred, förefaller det sannolikt, att utvecklingen kommer att gå mot ett mer eller mindre utpräglat federativt förhållande mellan de bägge folken. Det synes troligt, att början göres med de centrala institutionernas gradvisa dubbletande allt högre upp i ämbetshierarkien; vissa departement — t. ex. undervisningsdepartementet — komma måhända att delas i två under var sin minister. Det kan dröja länge, innan man kommer därhän. Då man hunnit dit, måste det federativa problemet i sin helhet tas upp till granskning.